DE SOCIOLOGISCHE BRIL

Tijdschrift Sociologie

Tijdschrift Sociologie 5: 43-47
© de auteur(s) 2024 © CC BY NC ND 4.0
https://doi.org/10.38139/TS.2024.05

www.tijdschriftsociologie.eu

Boekbespreking

De onderwaardering van zorg

Stéfanie André
Radboud Universiteit Nijmegen
stefanie.andre@ru.nl
www.ru.nl/personen/andre-s

Anja Meulenbelt (2022) *Alle moeders werken al. Pleidooi voor een zorgzame samenleving*. Zutphen: Walburg Pers. 156 pagina's, €9,99, ISBN 9789462498877

In het boek *Alle moeders werken al* zet Anja Meulenbelt zich af tegen het toch nog hardnekkige idee in Nederland dat zorgtaken en huishoudelijk werk geen echt werk zijn. Het verschil tussen betaald en onbetaald werk zit niet alleen verankerd in de waardering voor dat werk, maar ook in de benaming die wij hier als maatschappij en onderzoekers van die maatschappij aan geven: 'zorgtaken'. Een belangrijk argument van het boek is dan ook dat vrouwen het volgens de maatschappij nooit goed doen: als zij fulltime werken dan kunnen zij geen geschikte moeders zijn en als zij parttime werken dragen ze niet genoeg bij aan de maatschappij. Aan de ene kant zie je dit bijvoorbeeld terug in de emancipatiemonitor waaruit blijkt dat een meerderheid van de Nederlanders vindt dat vrouwen met kinderen onder de twaalf jaar maximaal drie tot vier dagen per week zouden mogen werken (CBS 2022). Aan de andere kant horen we vaak in de media dat vrouwen niet genoeg uren werken. Zoals het CBS het in 2009 al muntte: Nederland is kampioen deeltijdwerken (CBS 2009). Met driekwart van de vrouwen die in deeltijd werkt en waarvan een groot aantal niet economisch zelfstandig is, lopen wij als Nederland 'voorop' in Europa. Een ander belangrijk thema in het boek zijn alleenstaande moeders die in veel opzichten tussen wal en schip vallen, zeker in de huidige maatschappij waarin steeds meer regelingen gericht zijn op vrouwen met een (werkende) partner.

Socialistisch versus neoliberaal feminisme

Meulenbelt grijpt terug op de geschiedenis van het feminisme, een geschiedenis waarin zij zelf ook een rol heeft gespeeld, zoals met haar boek *De schaamte voorbij* (1976). Hierin beschrijft zij de worstelingen van het alleenstaand moederschap in de maatschappij en de beginjaren van de Amsterdamse vrouwenbeweging. Met dit boek gaf zij in 1976 een zwieper aan het Nederlandse feminisme. Ook is zij een van de medeoprichters van de Fem-Soc beweging, die stelt dat feminisme niet zonder socialisme kan en andersom (Kenniscentrum RoSa 2024). In haar nieuwste boek *Alle moeders werken al* laat ze zien dat het resultaat van de tweede feministische golf is dat de emancipatie van vrouwen vooral wordt opgehangen aan het doen van betaald werk. Een geslaagd feminisme resulteert dus in een maatschappij waarin zoveel mogelijk vrouwen (zoveel mogelijk) betaald werk doen. Dit neoliberaal feminisme is volgens Meulenbelt – en ik ben het daar volledig mee eens – een beperkte manier van kijken naar wat (nuttig) werk inhoudt. Zij pleit daarom voor een *zorgzame samenleving*: een samenleving waarin we (onbetaalde) zorg voor anderen net zo waarderen als betaald werk. Ze zet zich in het boek af tegen auteurs als Liesbeth Staats (2021) die in haar boek *Waarom vrouwen minder werken dan mannen. En dat ook jouw probleem*, is op zoek gaat naar waarom Nederlandse vrouwen zo weinig fulltime werken en waarom de zorgtaken juist bij hen komen te liggen en niet gelijker verdeeld worden. Maar Meulenbelt kant zich ook tegen Sander Schimmelpenninck, die in 2021 in *de Volkskrant* schreef over Nederland als parttime paradijs (Schimmelpenninck 2021) en op de radio stelde dat parttime werkende vrouwen 'deeltijdprinsesjes' zijn die niet genoeg doen. Zowel Staats als Schimmelpenninck lijken vooral betaald werk te zien als de manier voor Nederlandse vrouwen om zich te emanciperen. Socioloog Marguerite van den Berg (2021) geeft in haar boek *Werk is geen oplossing* aan dat dit dominante denken over werk als route naar emancipatie ervoor zorgt dat het onbetaalde werk in de verdrukking komt, wat ook is wat Meulenbelt in *Alle moeders werken al* stelt. Meulenbelt zal zich vast ook kunnen vinden in de ideeën van Mark van Ostaijen, bestuurssocioloog van de Erasmus Universiteit, die het heeft over voltijdprinsen. Zowel Van Ostaijen als Meulenbelt laten zien dat emancipatie niet alleen het 'probleem' van vrouwen is, en zou moeten zijn, maar van de samenleving als geheel. Dat laatste doet Staats overigens ook, maar vanuit een betaald werk-perspectief. Mannen zullen meer zorgtaken op zich moeten nemen en de zorgtaken die vrouwen en mannen doen moeten meer worden gewaardeerd. Daar zou ik aan toe willen voegen dat als we zorgtaken beter gaan waarderen en als maatschappelijk nuttig gaan zien het voor mannen wellicht ook makkelijker gaat zijn om deze op te pakken, omdat zij dan minder afwijken van de productiviteitsnorm of 'ideal worker' norm.

Alleenstaande moeders

Meulenbelt vat de Nederlandse werk-zorgcultuur mooi samen in de volgende uitspraak, herhaalt door Sylvana Simons in het voorwoord: "We leven in een samen-

leving waarin vrouwen moeten werken alsof ze geen kinderen hebben, en hun kinderen moeten verzorgen alsof ze geen werk hebben" (p. 10). Deze onderwaardering van zorgwerk komt het best naar voren wanneer ze het over alleenstaande moeders heeft. Van hen wordt verwacht dat ze betaald werk verrichten én hun kinderen opvoeden. Tegelijkertijd zijn juist de alleenstaande moeders de afgelopen jaren vaker slachtoffer geweest van de toeslagenaffaire dan andere moeders en hebben zij daarmee angst voor de overheid en het toeslagenstelsel. Om te kunnen werken moet iemand anders voor de kinderen zorgen. Dat kost geld, en wie betaalt dat? Meulenbelt geeft hier een interessant inkijkje in de intersecties tussen gender, klasse en culturele achtergrond. Ze werpt naast een financieel dilemma ook een moreel dilemma op: is het moreel te verantwoorden dat je een ander (lees: een laagbetaalde vrouw) laat zorgen voor jouw kinderen en/of het huishouden zodat jij kunt werken? Dit kan in sommige gevallen een oplossing zijn, zeker als er gewerkt kan worden in de uren dat de kinderen naar school gaan. In andere gevallen, is dit mijns inziens veel lastiger, omdat de kinderen van deze (laagbetaalde) vrouw ook weer opgevangen moeten worden, formeel dan wel informeel. En aangezien er zeker bij huishoudelijk werk vaak sprake is van informele arbeidsafspraken is er ook geen recht op kinderopvangtoeslag.

Sociologische thema's

Het boek *Alle moeders werken al* staat bol van de sociologische thema's. De verdeling van werk en zorg is een klassiek thema dat zich laat duiden door bijvoorbeeld Beckers (1993) specialisatietheorie, die verklaart waarom mannen zich specialiseren in betaald werk en vrouwen in zorgtaken. Ook vanuit *bargaining theory* (Bianchi en Milkie 2010) blijkt een onderhandeling tussen mannen en vrouwen als het gaat om de verdeling van werk en zorg. Vrouwen zetten hun hulpbronnen in om minder huishoudelijk werk te hoeven doen, dan wel door de partner meer te laten doen, dan wel door het werk uit te besteden. Ook hier zien we de onderwaardering van zorgwerk in brede zin. Onbetaald werk is iets dat uitbesteed of afgeschoven moet worden. Ik zie hier ook een mooie parallel met het werk van Hochschild. Zij laat in *The Second Shift* (Hochschild en Machung 2012) zien hoe vrouwen in het Amerika van de jaren tachtig en later, de verschillende rollen die zij hebben in balans proberen te houden, terwijl er voor de mannen weinig verandering te zien is.

Het is belangrijk om ook in de sociologie bewust het onderscheid te blijven maken tussen betaald en onbetaald werk en niet aan te nemen dat als we het over werk hebben, het steeds om een betaalde baan gaat en dat het bij geen werk gaat om werkloosheid. Ook voor wetenschappers is het daarom een goede gewoonte om het consequent over betaald (*paid*) en onbetaald (*unpaid*) werk te hebben. Dit doet bijvoorbeeld Klara Raiber (2024) heel mooi in haar proefschrift over mantelzorg, dat zij consequent *unpaid* work noemt.

Intergenerationele overdracht van zorg

Waarom het ook zo belangrijk is om zorgwerk meer te waarderen en iedereen de kans te geven om werk en zorg te combineren, is de intergenerationele overdacht van waarden en gedrag. We zien in sociologisch onderzoek dat werkende moeders later ook vaak werkende dochters krijgen: we doen wat we zien. Maar hoe zit het met de mannen in onze samenleving? We zien nu een generatie mannen opgroeien die vaker een vader hebben gehad die de zorg minder ongelijk deelt met de partner. Gaat dit zich op termijn vertalen in meer gelijkheid in de samenleving? Dat zijn belangrijke sociologische vragen voor de toekomst, die aansluiten bij de ontwikkeling van het feminisme. Het is mooi om te lezen dat Meulenbelt haar plek en rol in de geschiedenis van het feminisme en de strijd voor gelijkberechting van betaald en onbetaald werk inzet in dit boek. Ik raad het iedereen aan om op haar website de bibliografie te bekijken, waar ze haar boeken niet alleen presenteert, maar ook becommentarieert en van anekdotes voorziet. Waar feminisme in de tweede helft van de twintigste eeuw ging om de vrouw aan het betaalde werk te helpen, zou het feminisme zich nu veel meer moeten richten op het waarderen van zorgwerk door mannen en vrouwen.

De herwaardering van zorgwerk

Kortom, *Alle moeders werken al* is een goed en leesbaar boek, met mooie inzichten. Tegelijkertijd is het weinig vernieuwend. Misschien is dat nog wel het ergste: dat dit verhaal over de ongelijkheid tussen mannen en vrouwen, tussen vrouwen met veel hulpbronnen en vrouwen met weinig hulpbronnen, nog steeds actueel is en dat er in de afgelopen vijftig jaar dus minder is veranderd dan we vanuit het feminisme misschien zouden hebben gehoopt. Een mogelijke verklaring hiervoor ligt in de langzame verandering in gendernormen die een sterke invloed hebben op wat wij gepast gedrag vinden voor mannen en voor vrouwen. Daarnaast zorgen historische en culturele invloeden in onze instituties ervoor dat de ongelijke verdeling van werk en zorg wordt gereproduceerd (Den Dulk 2009). Daarmee komen we terug op de premisse van Meulenbelt dat het neoliberale feminisme met haar nadruk op betaald werk als pad naar emancipatie, niet tot meer gelijkheid op het gebied van onbetaald werk heeft geleid. Enkel met een herwaardering van zorgwerk of onbetaald werk kunnen we in het feminisme een volgende stap zetten.

Literatuur

Becker GS (1993) *A treatise on the family: Enlarged edition*. Cambridge: Harvard University Press.

Berg M van den (2021) *Werk is geen oplossing*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Bianchi SM en MA Milkie (2010) Work and family research in the first decade of the 21st century. *Journal of Marriage and Family*, 72(3): 705-725.

CBS (2022) Emancipatiemonitor 2022. Verkregen van: https://longreads.cbs.nl/emancipatiemonitor-2022/werken-en-zorgen/ (bekeken op: 25 mei 2024).

CBS (2009) Nederlands is Europees kampioen deeltijdwerk. Verkregen van: https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2009/30/nederland-is-europees-kampioen-deeltijdwerken (bekeken op: 25 mei 2024).

Den Dulk L (2009. Changing Norms of Masculinity and Femininity: Development in Gender Relations and Family Structures in Europe. Larres, K (Red.) *A Companion to Europe since 1945*: 450-471.

Kenniscentrum Rosa (2024) *Anja Meulenbelt. Nederlands icoon van het linkse feminisme, auteur en politica*. Verkregen van: https://rosavzw.be/nl/themas/rolmodellen/feminisme-vrouwenbeweging/anja-meulenbelt (bekeken op 25 mei 2024).

Hochschild A en A Machung (2012) *The second shift: Working families and the revolution at home*. New York: Penguin.

Meulenbelt A (2022) *Alle moeders werken al*. Zutphen: Walburg Pers.

Meulenbelt A (1976) *De schaamte voorbij*. Amsterdam: Van Gennep.

Raiber K (2024) *Beyond sacrifice? Long-term employment consequences of providing unpaid care*. Academisch proefschrift: Radboud Universiteit Nijmegen.

Schimmelpenninck S (2021) Wat kan Zweden ons leren over emancipatie? *De Volkskrant*. 7 februari 2021. Verkregen via: https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/wat-kan-zweden-ons-leren-over-emancipatie-hier-doen-vrouwen-zichzelf-minder-tekort-dan-in-nederland~bb4323e9/.

Staats L (2021) *Waarom vrouwen minder werken dan mannen. En dat ook jouw probleem is*. Amsterdam: De Bezige Bij.

Over de auteur

Dr. Stéfanie André is beleidssocioloog en werkzaam als universitair docent Bestuurskunde aan de Radboud Universiteit. Haar onderzoek richt zich op de inclusiviteit van beleid, met name familie- en huisvestingsbeleid. Momenteel werkt zij met een NWO-Veni Beurs (2022-2026) aan het project 'Hoe vaders werk en zorg combineren'. Samen met Dr. Peter Kruyen leidt ze het Radboud WORKLIFE consortium, dat interdisciplinair onderzoek en onderwijs over de balans tussen werk en privé samenbrengt. Ze maakt ook deel uit van het COGIS-NL onderzoeksteam dat de gevolgen van COVID-19 op genderongelijkheid in Nederland onderzocht.